

In the Name of Allah, the Compassionate the Merciful
به نام خداوند بخشنده مهربان

عنوان و نام پدیدآور:	آشنایی با تاریخ و منابع علم حدیث / جمعی از مؤلفان
مشخصات نشر:	قم، مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۴۴۱ق = ۱۳۹۹
مشخصات ظاهری:	۲۴۰ص
مرجع تولید:	دانشگاه مجازی المصطفی ﷺ
شابک:	978-600-429-609-0
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیبا
یادداشت:	کتابنامه: ص ۲۲۳-۲۳۰
یادداشت:	چاپ دوم، ۱۴۰۰ / چاپ سوم: ۱۴۰۱
موضوع:	حدیث -- تاریخ / Hadith -- History
موضوع:	حدیث / Hadith
شناسه افزوده:	جامعة المصطفی ﷺ العالمية. مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
شناسه افزوده:	Almustafa International University Almustafa International Translation and Publication center
رده‌بندی کنگره:	BP/۱۰۶ ۱۳۹۹۵/۸۱۵م
رده‌بندی دیویی:	۲۹/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی:	۵۵۶۴۵۵
این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است	BA0433

آشنایی با تاریخ و منابع علم حدیث

جمعی از مؤلفان

چاپ سوم: ۱۴۰۱ش / ۱۴۴۳ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: چاپخانه دیجیتال المصطفی ﷺ ● قیمت: ۵۵۰٫۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰

مراکز پخش

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸ تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴

تلفکس: (داخلی ۱۰۵) / +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵

◀ ایران، قم، بلوار محمد امین، سه‌راه سالاریه تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۲۱۳۳۱۰۶

pub_almustafa

pub-almustafa.ir

miup@pub.miu.ac.ir

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثریاری رساندند.

● مدیر انتشارات: مصطفی نوبخت ● مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری

● ناظر فنی: سید محمد رضا جعفری ● ناظر گرافیک: مسعود مهدوی ● ناظر چاپ: ایوب جمالی

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

با توجه به هزینه‌ها و مشکلات عدیده، هر شخص حقیقی یا حقوقی که اقدام به چاپ، بازنویسی، کپی، تکثیر و یا هرگونه برداشت جهت تهیه کتاب و تبدیل آن به جزوه، CD، فایل PDF، اسکن، عکسبرداری و یا انتشار در فضای مجازی نماید، شرعاً مجاز نمی‌باشد و پیگرد قانونی خواهد داشت.

آشنایی با تاریخ و منابع علم حدیث

جمعی از مؤلفان

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی، فراروی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پایبندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این رو، مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، اقتضا دارد که دانش پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم، با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند، گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالندگی مراکز آموزشی، درگرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه، نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد. «جامعة المصطفی علیه السلام العالمية» به‌عنوان بخشی از این مجموعه، که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

مقدمه

معنویت، همواره گمشده انسان در طول تاریخ بوده و این پیام ماندگار انبیای الهی علیهم السلام است، که در گوش اعصار پیچیده و انسان را به زندگی جاویدانی دعوت می‌کند. پیامی که در آن به تمامی نیازهای مادی و معنوی انسان و رشد کامل ابعاد وجودی او اندیشیده شده است و معرفتی الهی که می‌تواند همه جنبه‌های زندگی انسان را دگرگون ساخته و زندگی جدیدی را پایه‌ریزی کند.

دانشگاه مجازی المصطفی صلی الله علیه و آله و سلم

می‌کوشد با بهره‌گیری از روش‌های نوین فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات، پیام الهی خاتم پیام‌آوران، حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم و پیروان راستین ایشان را در اختیار علاقه‌مندان در هر نقطه خاکی قرار دهد تا سرآغازی برای زندگی الهی و پاک انسان معاصر باشد.

معاونت پژوهشی و تولید دانشگاه مجازی المصطفی صلی الله علیه و آله و سلم

با همکاری گروه‌های علمی و صاحب‌نظران، برای پاسخگویی به نیاز حقیقت‌طلبان و معرفت‌جویان، متون آموزشی و کمک‌آموزشی مورد نیاز را به زبان‌های مختلف تولید و ترجمه نموده تا در رشته‌های آموزشی مورد استفاده فراگیران قرار گیرند و با توجه به استقبال و درخواست عموم علاقه‌مندان، اقدام به چاپ آنها کرده است. این اثر با عنوان «درسنامه‌آشنایی با تاریخ و منابع علم حدیث» که به زبانی ساده، و با تأکید بر رویکرد تلخیص، توسط استاد گرانقدر حجت‌الاسلام دکتر مؤدب، به

زیور نوشته آراسته شده است، اثری با مبنای تاریخی و حدیثی است، که با بیانی سهل الوصول تنظیم شده است.

همچنین این اثر، تلخیص و گزینشی از کتاب‌های مؤلف محترم با عناوین: «تاریخ حدیث»، «آشنایی با نهج البلاغه» و «آشنایی با صحیفه سجادیه» است، که به شکل درسنامه آموزشی ارائه شده است.

بدین وسیله از جناب استاد و سایر همکارانی که در تنظیم این اثر کوشیدند، سپاس و قدردانی می‌نمایم.

«خانه‌های خود را دانشگاه اسلامی کنیم»

دانشگاه مجازی المصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ

<http://ou.miu.ac.ir>

فهرست

۱. تاریخ حدیث در دوران پیامبر اکرم <small>ﷺ</small>	۱۵
آشنایی با حدیث و سنت	۱۵
حجیت حدیث و سنت پیامبر <small>ﷺ</small> و ائمه معصومین <small>علیهم السلام</small>	۱۷
۱. حجیت و اعتبار حدیث و سنت نبی مکرم اسلام <small>ﷺ</small>	۱۸
۲. حجیت و اعتبار حدیث و سنت ائمه معصومین <small>علیهم السلام</small>	۱۹
تاریخ حدیث از منظر فریقین	۲۰
تکمله: اهتمام پیامبر اکرم <small>ﷺ</small> به تدوین، حفظ و نشر حدیث	۲۱
۱. اهتمام به تدوین حدیث	۲۲
۲. اهتمام به فراگیری و حفظ حدیث	۲۲
۳. اهتمام به نشر حدیث	۲۳
۲. تاریخ حدیث از دوران امیرالمؤمنین علی <small>علیه السلام</small> تا امام محمد باقر <small>علیه السلام</small>	۲۷
نگاهی تحلیلی به دوران امیرالمؤمنین علی <small>علیه السلام</small>	۲۷
۱. روایات مؤید کتابت و تدوین	۲۸
۲. مکتوبات و نوشته‌ها	۲۹
الف) کتاب علی (صحیفة الفرائض، جامعه)	۲۹
ب) نهج البلاغه	۳۰
ج) کتاب فی علوم القرآن	۳۲
د) سایر آثار	۳۳
تکمله: کاتبان امیرالمؤمنین علی <small>علیه السلام</small>	۳۳

مصحف فاطمه <small>علیها السلام</small>	۳۴
نگاهی به دوران امام حسن مجتبی <small>علیه السلام</small>	۳۴
نگاهی به دوران امام حسین <small>علیه السلام</small>	۳۵
نگاهی به دوران امام سجاد <small>علیه السلام</small>	۳۶
۱. الصحیفه السجادیة	۳۷
۲. رساله الحقوق	۳۷
۳. مناسک الحج	۳۸
۴. سایر آثار	۳۸
نگاهی به دوران امام محمد باقر <small>علیه السلام</small>	۳۹
۳. تاریخ حدیث از دوران امام جعفر صادق <small>علیه السلام</small> تا امام حسن عسکری <small>علیه السلام</small>	۴۵
نگاهی به دوران امام جعفر صادق <small>علیه السلام</small>	۴۵
روایات امام صادق <small>علیه السلام</small> درباره نوشتن حدیث	۴۷
نگاهی به دوران امام موسی کاظم <small>علیه السلام</small>	۴۸
۱. مسند الإمام موسی بن جعفر <small>علیه السلام</small>	۴۸
۲. کتابها و نسخه‌های اصحاب	۴۹
۳. رساله‌ها و نامه‌ها	۴۹
۴. سایر	۵۰
نگاهی به دوران امام علی بن موسی الرضا <small>علیه السلام</small>	۵۰
نگاهی به دوران امام جواد <small>علیه السلام</small>	۵۱
نگاهی به دوران امام هادی <small>علیه السلام</small>	۵۳
نگاهی به دوران امام حسن عسکری <small>علیه السلام</small>	۵۳
تکمله اول: اصول اربعمأة و دوران رشد حدیث‌نگاری	۵۴
تکمله دوم: جوامع اولیه حدیثی شیعه	۵۶
دسته‌بندی جوامع اولیه به لحاظ عنوان	۵۶

۴. عصر تدوین جوامع حدیثی	۶۱
آشنایی با کتب اربعه	۶۱
۱. الکافی فی الأصول والفروع والروضة	۶۲
۲. من لا یحضره الفقیه	۶۳
۳. تهذیب الأحکام فی شرح المقنعة	۶۴
۴. الإستبصار فیما اختلف من الأخبار	۶۵
تکمله: سایر جوامع حدیثی	۶۶
۱. الأمالی فی التفسیر والحديث والأدب	۶۶
۲. الأمالی	۶۷
۳. کتاب المزار	۶۷
۴. کتاب الغیبة	۶۷
۵. مصباح المتهجد وسلاح المتعبد	۶۷
۶. اختیار معرفة الرجال	۶۸
۷. الأمالی	۶۸
۵. بررسی تحلیلی جوامع حدیثی شیعه	۷۳
علل پیدایش جوامع حدیثی	۷۳
۱. ضبط و گردآوری جامع‌گونه احادیث	۷۴
۲. تبویب و تنظیم احادیث	۷۵
۳. تهذیب و تصحیح احادیث	۷۶
تأثیر کمی واسطه‌ها در اعتبار روایات متقدمان	۷۷
۶. حوزه‌های حدیثی شیعه	۸۳
آشنایی با حوزه‌های حدیثی شیعه	۸۳
مسئله غلو و موضع مجامع حدیثی شیعه	۸۵
۷. عصر تکمیل و تنظیم حدیث	۹۳
دوران فترت در حدیث شیعه	۹۳

عوامل رکود حدیث در عصر فترت	۹۴
تلاشی ناتمام در گردآوری و تفکیک احادیث کتب اربعه	۹۴
جوامع ثانویه حدیثی شیعه	۹۵
۱. «الوافی»، محمدبن مرتضی فیض کاشانی	۹۵
۲. «تفصیل وسائل الشیعة الی تحصیل مسائل الشریعة»، شیخ حر عاملی	۹۸
۳. «بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار (علیهم السلام)»، علامه محمد باقر مجلسی	۱۰۰
۸. تحول حدیث در عصر معاصر	۱۰۷
مطالعات حدیث شناسی	۱۰۷
۱. مستدرک نویسی	۱۰۸
۲. کتاب های دعا و مزار	۱۱۰
۳. موسوعه نویسی موضوعی	۱۱۱
۴. تصحیح، تعلیق و تحقیق منابع حدیثی	۱۱۵
۵. مسند نویسی	۱۱۷
۹. تاریخ حدیث اهل سنت (۱) (قرن اول؛ دوران ممانعت)	۱۲۳
دوران ممانعت	۱۲۳
۱. منع از تدوین حدیث در دوران خلیفه اول	۱۲۴
۲. منع از تدوین حدیث در دوران خلیفه دوم	۱۲۷
۳. منع از تدوین حدیث در دوران خلیفه سوم	۱۳۰
واکنش صحابه در برابر سیاست منع تدوین و نقل حدیث	۱۳۱
۱۰. بررسی علل منع از تدوین حدیث	۱۳۷
بررسی علل منع از تدوین حدیث	۱۳۷
۱. روایت نهی کننده از نوشتن حدیث	۱۳۷
الف) غرابت روایت	۱۳۸
ب) ضعف سندی	۱۳۹

ج) صراحت و ظهور نداشتن بر نهی عام از نوشتن حدیث	۱۳۹
د) مخالفت با سیره صحابه	۱۴۰
ه) تعارض روایت نهی کننده با سایر روایات	۱۴۰
و) استناد نکردن خلفا در منع بر تدوین به روایت نهی کننده	۱۴۰
۲. بررسی دیگر علل تاریخی منع از تدوین حدیث	۱۴۲
الف) نگرانی از گسترش اختلاف بین مسلمانان	۱۴۲
ب) نگرانی از نشر احادیث غیر معتبر	۱۴۴
ج) نگرانی از آمیختن حدیث با قرآن	۱۴۵
د) نگرانی از اشتغال به غیر قرآن	۱۴۷
ه) نگرانی از کاستن یا افزودن در روایات	۱۵۰
و) توجه به حفظ روایات	۱۵۱
ز) ناآشنایی صحابه و تابعان با نوشتن	۱۵۳
ح) کمی ابزار کتابت و فراوانی احادیث	۱۵۳
ط) گسترش نیافتن احکام و تسهیل امور مسلمانان	۱۵۴
ی) گسترش نیافتن فضایل اهل بیت <small>علیهم السلام</small>	۱۵۵
۱۱. تاریخ حدیث اهل سنت (۲) (قرن دوم؛ عصر تدوین مصنفات و مسانید)	۱۶۱
ویژگی های قرن دوم هجری	۱۶۱
۱. پیدایش مصنفات و بررسی علل آن	۱۶۳
مهم ترین مصنفات حدیثی	۱۶۴
۲. پیدایش مسندها و بررسی علل آن	۱۶۶
یکم: مهم ترین مسندهای حدیثی	۱۶۸
دوم: مهم ترین شخصیت ها و مجموعه های حدیثی اهل سنت	۱۶۸
مالک بن انس و مجموعه «موطأ»	۱۶۹
احمد بن حنبل و مجموعه «مسند»	۱۷۱

۱۲. تاریخ حدیث اهل سنت (۳) (قرن سوم؛ عصر تدوین جوامع اهل سنت)	۱۷۷
ویژگی‌های قرن سوم هجری	۱۷۷
۱. گردآوری و پالایش روایات	۱۷۸
۲. باب‌بندی و موضوع‌بندی فراگیرتر	۱۸۰
۳. کوتاه‌نویسی و حذف مکررات	۱۸۱
۴. پیدایش جوامع حدیثی	۱۸۲
الف) مراکز حدیثی اهل سنت	۱۸۴
ب) عصر مهم پیدایش جوامع شش‌گانه	۱۸۵
ج) رجال‌شناسی و مجموعه‌های حدیثی اهل سنت	۱۸۷
یکم: بخاری و «صحیح بخاری»	۱۸۹
دوم: مسلم و «صحیح مسلم»	۱۹۰
۱۳. عصر تکمیل و تنظیم حدیث	۱۹۵
دوره تکمیل و تنظیم حدیث	۱۹۵
۱. مستدرک نویسی	۱۹۶
۲. مستخرج نویسی	۱۹۸
۳. شرح‌های جوامع شش‌گانه	۱۹۹
۴. گردآوری جوامع روایات شش‌گانه	۲۰۰
۵. موضوع‌نویسی	۲۰۲
۶. اطراف‌نویسی	۲۰۳
۱۴. مجموعه‌های حدیثی متأخر و معاصر	۲۰۹
عصر رکود حدیث و برخی مجموعه‌های حدیثی معتبر این عصر	۲۰۹
۱. «فتح الباری بشرح صحیح البخاری»، ابن حجر عسقلانی	۲۱۰
۲. «الجامع الكبير في الحديث والجامع الصغير وزوائده» یا «جمع الجوامع»، جلال‌الدین سیوطی	۲۱۱
۳. «کنز العمال في سنن الأقوال والأفعال»، علاء‌الدین علی بن حسام (متقی هندی)	۲۱۲

تکمله: گستره حدیث شناسی اهل سنت	۲۱۳
۱. زوائد نویسی	۲۱۴
۲. اطراف نویسی	۲۱۵
۳. شرح نویسی	۲۱۶
۴. گردآوری جوامع روایات	۲۱۷
کتابنامه	۲۲۳
پاسخ نامه آزمون های چهار گزینه ای	۲۳۱